

XVIII. Yüzyılın Bilinmeyen Şairlerinden Nâdî ve Şiirleri

Nâdî and Her Poems from Unknown Poets of the 18th Century

Fırat SEVİNÇ*

Öz

Osmanlı dönemi mecmua mürettepleri, ilk örnekleri XV. yüzyıldan itibaren görülen şiir mecmuaları sayesinde farklı şairlerin aynı ya da farklı türdeki şiirlerini bir araya getirme imkânı bulmuş ve genelde mecmûa-i eş'âr olarak isimlendirilen eserler ortaya koymuşlardır. Son yıllarda bahsedilen eserlerle ilgili birçok çalışma yapılmış ve bu sayede yeni şairler ve şiirler ile bazı şairlere ait mevcut şiirlerin farklı şekilleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte mecmuaların klasik metinlerin daha sağlıklı bir şekilde neşredilebilmesine imkân sağladığı da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde bulunan Mecmûa-i Eş'âr isimli eserde yer alan Nâdî mahlaslı bir şair ve ona ait 8 adet şiir ele alınmıştır. XVIII. yüzyıl şairlerinden olan Nâdî ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Kaynaklarda Nâdî mahlaslı iki şair mevcut olmasına rağmen çalışmadaki Nâdî'nin farklı bir şair olduğu üzerinde durulmuştur. Nâdî'ye ait şiirlerin 7'si gazel, bir tanesi de kıta nazım şekliyle yazılmıştır. Gazellerden biri nazire, bir tanesi de naat türündedir. Şiirlerinin tamamında dinî-tasavvufî konulara yer veren Nâdî, şiirlerini didaktik bir üslupla kaleme almıştır. Aruzun sadece belli bir kalıbını kullanmış ancak kafiye ve redifte çeşitliliği sağlamıştır. Nâdî, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri birlikte kullanarak tamlamalar oluşturmuş ve bazı ayet iktibaslarına yer vermiştir. Nâdî'nin şiirleri onun tasavvufî bir yaşantısı olduğuna dair emarelere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Nâdî, Mecmûa-i Eş'âr, Klasik Türk edebiyatı, Tasavvuf, Didaktik, Gazel.

Abstract

Ottoman period mecmua writers have given provincial examples of this genre since the 15th century. They had the opportunity to bring together the same or different types of poems of different poets, and they produced works that are generally called mecmûa-i eş'âr. In recent years, many studies have been carried out on these poetry mecmuas, new poets and poems and different forms of existing poems belonging to some poets have been determined. However, it has been revealed that journals allow for the publication of classical texts in a healthier way. In this study, a poet with the pseudonym Nâdî and 8 poems belonging to him in the work called Mecmûa-i Eş'âr in the Library of the Presidency of Religious Affairs are discussed. Information about Nâdî, who is one of the poets of the 18th century, is limited. Although there are two poets with the pseudonym Nâdî in the sources, it is emphasized that Nâdî in the study is a different poet. 7 of Nâdî's poems were written in ghazal form and one of them was written in verse. One of the gazelles is nazire and the other is naat. Nâdî, who includes religious-mystical subjects in all of his poems, wrote his poems in a didactic style. He used only a certain pattern of prosody, but provided diversity in rhyme and redif. Nâdî used Arabic and Persian words together to form phrases in his poems and included some verse quotations. Nâdî's poems have indications that he had a mystical life.

Keywords: Nâdî, Mecmûa-i Eş'âr, Classical Turkish literature, Mysticism, Didactic, Ghazal.

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye.
Elmek: firatsevinc13@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3618-5169

Gönderilme Tarihi / Received Date:

25 Aralık 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:

5 Haziran 2023

Atıf/Citation: Sevinç F. (2023).

XVIII. Yüzyılın Bilinmeyen Bir Şairi Ve Bazı Şiirleri: Nâdî Ve Şiirleri
doi.org/10.30767/diledeara.1224227

Copyright © 2023

Dil ve Edebiyat Araştırmaları
tded.org.tr | 2023

Extended Summary

The word mecmua is derived from the word “cem”, which is used to bring together scattered things. As a literary term, it means compilation works in which the same or different types of poems of one or more poets are brought together. Today, a serious trend towards journals has emerged due to the examination of most of the divan and masnavis, which are the basic works of classical Turkish literature. In the light of the studies, it has been determined that the journals make serious contributions to classical Turkish literature. The discovery of new poets and poems, the discovery of different forms of known poems by known poets, the convenience it provides in the publication of classical works are some of the important results of the studies in the field of journals. One of the new poets identified as a result of the studies in journals is Nâdî, who is the subject of this study. The name of the journal in which the poet is located is mecmûa-i eṣ'âr. This work is registered in the Library of Manuscripts of the Presidency of Religious Affairs. *Mecmûa-i Eṣ'âr* mostly included poems belonging to Mevlevi poets. There are also poems written on different subjects because the work has changed hands too much. There are 8 poems belonging to Nâdî in *Mecmûa-i Eṣ'âr*. 7 of these poems are ghazals and one is a stanza. One of the ghazals is a nazire written in a ghazal of the famous poet Nedim, and the other is a naat.

In this study, it is aimed to introduce Nâdî and his poems. In order to determine who Nâdî is, first of all, biographies and other sources were examined. As a result of the examination, two poets with the pseudonym Nâdî were identified, but it was seen that Nâdî and other poets in this study had different characteristics. The fact that the subjects covered in the poems of the poets are completely different has led to this conclusion. Nâdî, who is understood to be one of the poets of the 18th century from the nazire he wrote to Nedîm, completely dealt with religious-mystical subjects in his poems and did this in a didactic manner. The way he handles sufism and the advice he gives about sufism show that he has reached a certain level in sufism. Some of the religious-mystical works in which he deals with being content with what he has, believing in the existence and oneness of Allah, acting wholeheartedly, being contented, striving to know the truth of things, surrendering to Allah, being free from worldly affairs and self-deceptions, and always feeling that he is in need of Allah are the subjects.

Another subject discussed in this study about Nâdî is his poems in *Mecmûa-i Eṣ'âr*. Its in verse consists of two couplets. The number of couplets in his ghazals is between 5 and 9. While applying the aruz meter to his poems, he applied to some aruz dispositions. He used only “fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün” in his poems. He is successful in the use of rhyme and redif and has diversity in this regard. Another remarkable feature is that it can use combinations created according to Arabic and Persian grammatical rules. Since all of his poems are about sufism, he has given extensive space to sufi vocabulary. His mastery of language and the morphological features of poetry makes it possible to write a divan. However, there is no divan identified so far. Nâdî's poems in *Mecmûa-i Eṣ'âr* reveal that he was a good poet. In addition, the contribution of the studies in the field of journals to classical Turkish poetry is revealed once again.

Giriş

Dağınık olan şeyleri bir araya getirmek, toplamak anlamındaki Arapça “cem” kökünden türeyen (Uzun 2003: 265) mecmua; nazire mecmuaları, antoloji niteliğindeki seçme şiir mecmuaları, türlü konularda risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar, aynı konudaki eserleri içine

alan mecmualar ve tanınmış kişilerce hazırlanmış yararlı bilgileri, fıkraları ve mektupları içeren mecmualar şeklinde tasnif edilmiştir (Levend 1998: 166-167). Mecmua, edebiyat terimi olarak toplumun çeşitli kesimlerine mensup şiir severlerin beğendikleri şairleri ve şiirlerini içeren, bugünkü antolojilere karşılık gelen şiir defterleri (Aydemir 2001: 148) anlamında kullanılmıştır.

Divan ve mesnevi türündeki eserlerin çoğunun ele alınmasından dolayı son yıllarda klasik Türk edebiyatıyla ilgili çalışmalar farklı alanlara kaymıştır. Bu alanlardan biri de “farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü” (Köksal 2012: 83) olan mecmualardır. Klasik Türk edebiyatı araştırmaları arasında mecmualarla ilgili geniş çaplı bir çalışma olarak Şiir Mecmuaları Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP) dikkat çekicidir. Bununla birlikte birçok araştırmacı Türkiye dışındaki kütüphaneler ile Türkiye’deki yazma eser kütüphanelerinde bulunan şiir mecmualarının edebiyat tarihimize ve diğer edebî bilgilerimize neler katabileceğiyle ilgili çalışmalarını yürütmeye devam etmektedir. Fetihten sonra İstanbul’un şairler için toplanma merkezi hâline gelmesi ve şiirin konu yelpazesinin genişlemesiyle birlikte mürettepler, muhtelif şiirleri bir araya getirerek şiir mecmualarını oluşturmaya başlamışlardır. Mecmua müretteplerinin bu ameliyesi, ismi bilinen bir şairin bilinmeyen şiirlerinin ya da bilinen şiirlerinin farklı şekillerinin, bilinmeyen bir şairin ve onun şiirlerinin (Köksal 2011) kaybolmasının önüne geçmiştir. Ayrıca şiir mecmuaları oluşturulduğu devrin edebî zevkini, sanat anlayışını, edebiyat zeminini, ruhi ihtiyaçlarını ve hayat telakkisini yansıtan eserler (Tarlan 1946: 122-123) olmaları bakımından klasik Türk edebiyatı için önemli bir kaynaktır.

Mehmet Çavuşoğlu, Amrî ile ilgili yaptığı bir çalışmada bazı şairlerin divanında yer almayan şiirlerine mecmualarda rastladığını ifade edip “... Acaba o şiirler bizzat şair tarafından mı, yoksa müstensihler tarafından mı dîvân dışında bırakılmışlardır? Yoksa şair, dîvânına almamış mıdır? Bu durum başlı başına bir inceleme konusudur.” (1979: 2) şeklinde bir değerlendirme yaparak bu konunun müstakil bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu minvalde son yıllarda mecmualarla ilgili önemli çalışmalara imza atılmış (Aynur-Çakır vd.: 2012; Gürbüz 2013a; Tanyıldız: 2012; Gıynaş 2011; Aydemir 2007, Aydemir 2001, Süngü 2020), mecmua merkezli bu çalışmalarda klasik metinlerin daha sıhhatli bir şekilde neşredilebileceği ve metinlerdeki bazı sorunlu kısımların kolayca çözülebileceği (Yılmaz 2008: 280) noktasında mecmuaların önemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca mecmualarda şairlerin eserlerinden örnekler sunma amacı bulunduğu tespit edilmiş (Gürbüz 2011: 2) ve tezkire yazarlarının, şiir örnekleri için mecmualara müracaat ettiği (Gürbüz 2013b: 71) belirlenmiştir. Hangi şairin hangi çevrelerde ve dönemlerde daha çok beğenildiğini, hangi şair/şairler üzerinde etkili olduğunu gösteren önemli bir belge niteliğindeki mecmualarda, tezkirelerde adı geçmeyen birçok şaire ve şiire rastlamak mümkündür (Karabey 1996: 67). Bunlardan biri de Nâdî mahlaslı bir şair ve onun şiirleridir. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde 006631 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Mecmûa-i Eş’âr*’da yer alan Nâdî mahlaslı şair ve şiirleri konu alınmıştır. İçindeki manzumelerin çoğu dinî-tasavvufi konularla ilgili olan *Mecmûa-i Eş’âr*’da Nâdî’nin 8 adet şiirine yer verilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Nâdî mahlaslı bazı şairlerin bulunduğu ancak mecmuadaki şiirlerin daha önce ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı mecmuada yer alan Nâdî hakkında bilgiler verip şiirlerinin şekil ve muhteva açısından incelemesini yapmaktır.

1. Nâdî’nin Şiirlerinin Yer Aldığı *Mecmûa-i Eş’âr*

Mecmûa-i Eş’âr, deffeli dört köşe kabartma şemseli ve sırtı kahverengi renkte deri kaplı mukavva bir cilde sahip olup 220x150 mm ebatındadır. Eserde krem renkte filigranlı kâğıt kullanılır.

miştir. *Mecmûa*'da kullanılan mürekkep rengi siyahtır. Ancak şiiirlerin başında yazılan mahlasların bir kısmında, bazı beyitlerin yazımında ve beyitlerde mahlasların yerini göstermek için mahlasın üstüne çizilen çizgilerde kırmızı mürekkep tercih edilmiştir. Harekesiz nestalik yazının kullanıldığı yazmanın cilt kısmı yıpranmış, şirazesi dağılmış olmasına rağmen kâğıt kısmı sağlamdır. Ancak kâğıtta nemlenmeden dolayı meydana gelen lekelenmeler ve mürekkep akmaları mevcuttur. Rakabe kaydı bulunmayan yazmanın başında iki, sonunda ise üç adet vikâye varağı bulunmaktadır. Baş taraftaki vikâye varaklarından ilkinde bazı beyitler ile “saâdetlü, mükerremetlü, mürüvvetlü karındaş eazz Ekrem Efendi” yazısı; ikincisinde ise Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Eşrefzâde, Nakşî ve Üftâde Efendi'nin isimlerinin geçtiğı bir fihrist ile 23 Cemaziyelahir 1870 (20 Eylül 1870) tarihinde Çelebizâde Muhammed Alî adına düzenlenmiş bir temellük kaydı mevcuttur. Ayrıca *Mecmûa*'nın son kısımdaki vikaye varaklarından önce “sâhib-i *Mecmûa* Alî Efendi” şeklinde Hicri 1171 (1757/58) tarihli bir temellük kaydı daha vardır. Yazmanın sonundaki vikâye varaklarından birincisinde “büyük imamın ahir ömründe talebelerine tavsiyeleri içeren vasiyet kitabı” (کتاب الوصية للإمام أعظم الذي أوصى في ختام عمره إلى طلاب) anlamına gelen Arapça bir cümleye; son iki varakta ise bu vasiyetle ilgili Arapça yazılmış tavsiyelere yer verilmiştir. *Mecmûa-i Eş'âr* Türkçe numaralandırma sistemine göre toplamda 126 varaktır. Yazmada düzenli bir Arapça varak numaralandırması yoktur. Ciltten sonraki ilk iki varak Arapça 2 (٢) rakamıyla, sonraki iki varak 3 (٣) rakamıyla numaralandırılmıştır. Buralarda ayrıca Türkçe rakamlar da mevcuttur. Daha sonraki varaklarda sıralı bir numaralandırmanın olmaması bazı varakların eksik olduğunu göstermektedir. 62 (٦٢) numaralı varaktan sonraki varaklarda Arapça varak numarası kullanılmamıştır. *Mecmûa*'daki şiiirler bir sayfada çift sütun oluşturacak şekilde yerleştirilmiş olup sütunlar düzensizdir. Birçok varakta derkenarlarda beyit ya da şiiirlerin olduğu görülmektedir. Satır sayılarında bir düzen mevcut değildir. Gazel, kaside, kıta, ilahi, nutuk, terci-i bend ve müfred nazım şekillerinin kullanıldığı *Mecmûa*'da herhangi bir bölümlenme olmayıp düzensiz bir görünüm söz konusudur.

Mecmûa-i Eş'âr, Nedîm'in ünlü “-in için” redifli gazelinin

Âfet-i cân dediler gamze-i cellâdın için

Nahl-ı gül söylediler kâmet-i şimşâdın için (Macit 2017: 246)

beyti ile başlamakta; XVIII. yüzyıl mecmualarından biri olan Elifzâde Feyzî'nin mecmuasında da yer alan (Yılmaz 2013: 857),

Bîd âba dimiş kim lütfundan

Dem-be-dem reşha-i zülâl içeriz

Âb bîde dimiş biz de senin

Sâye-i devletinde hoş geçeriz

şeklindeki kıtaıyla sona ermektedir. Ancak kıtanın ardından sonradan eklendiğı belli olan bazı beyitler mevcuttur. *Mecmûa*'da Nâdî, Nedîm, Rûhî-i Bağdâdî, Lütfî, Latîfî, Hâkim, Vahdetî, Vehbî, Nakşî, Ulvî, Senâyî, Ahmed, Gaybî, Zühdî, Hayrânî, Kemalpaşazâde, Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Nûrî, Sezâyî Efendi, Şeyh Hamid Efendi, Azîz Mahmud Hüdâyî, Bâkî, Eşrefzâde Rûmî, Dede Ömer Rûşenî, Sinânî, Ragıb Paşa, Hafîzzâde, Samî, Hüdâyî, Seyyid Nizamoglu, Tahir, Cemâlî, Nefî, Seyfullah, Nesîmî, Musallî Efendi, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Hayretî, Seyyid Kasım Gubârî, Sehvî, Emirî, Adlî, Nâbî, Abdülganî ve Sefâyî Efendi'ye ait beyit ve şiiirler bulunmaktadır. *Mecmûa*'daki şiiirlerin çoğunun nazım şekli gazeldir. Gazellerden sonra en çok cami ve çeşmelerin yaptırılması ile tamir edilmesi gibi imara dair tarih düşürülen kıtalarla dinî-tasavvufî

konuları işleyen kıtalara yer verilmiştir. Aynı şaire ait şiirlerin, *Mecmûa*'da farklı varaklarda yer alması şairlere göre bir tasnifin yapılmadığını göstermektedir. *Mecmûa-i Eş'âr*'da yer alan isimlere ve şiirlerin genel içeriğine bakıldığında *Mecmûa*'ya alınan "şiirlerin konularına göre oluşturulan (tematik) şiir mecmuları" (Gürbüz 2012: 109) şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Tarih düşürülen kıtalarla birkaç şiirin haricinde *Mecmûa*'daki bütün şiirlerde dinî-tasavvufi konular işlenmiştir. *Mecmûa*'da sâkînâme, irşâdiyye, lügaz, naat ve tarih türünde şiirler ile matla ve güfte başlıklı manzumeler mevcuttur. Güfte başlıklı şiirler şairin ismiyle tamlama oluşturacak şekilde verilmiştir (güfte-i Yûnus Emre, güfte-i Niyâzî-i Mısırî, güfte-i Üftâde Efendi).

2. Nâdî Mahlaslı Şairler ve *Mecmûa-i Eş'âr*'daki Nâdî

Tezkirelerde Nâdî mahlaslı iki şair mevcuttur. Bunlardan birisi Ahmed Nâdî Efendi'dir (ö. 1718/19). *Tuhfe-i Hattâfîn*'de Urfalı, diğer kaynaklarda ise Kastamonulu olduğu belirtilmiştir. Mevcut bilgilere göre Sultan II. Mustafa döneminin vezirlerinden Arabacı Ali Paşa'nın tezkirecisi olmuş, daha sonra sırasıyla Şam defterdarlığı ve Mısır'da bazı valiliklerde divan efendiliği görevlerini yürütmüştür. Sultan III. Ahmet döneminde Mehmet Paşa'nın baş tezkirecisi olmuş, bir süre sonra Basra valisi Ahmet Paşa'nın kethüdâlığına atanmıştır. Hicri 1131 yılında Basra'da vefat etmiştir. Kaynaklar Ahmed Nâdî Efendi'nin eğitimli, şiirde marifet sahibi ve sözlerinin letafetli olduğunu yazmıştır (Altuner 1989: 937-940; İnce 2018: 425-426; Ekinci 2017: 202; Şener 2013: 89; Müstakîm-zâde 1928: 101; İpekten-İsen vd. 1988: 311-312). İki adet naatı olan Ahmed Nâdî Efendi, Farsça ve Türkçe gazellerinde beşerî sevgiliye duyulan aşkı ve sevgilinin güzelliklerini dile getirmiştir. Şiirlerinde edebî sanatlarla hâkim olup ikili ve üçlü terkipleri sıkça kullanmıştır.

Nâdî mahlaslı bir diğer şair de Muhammed Efendi'dir (ö. 1776/77). Günümüzde Erbil sınırları içerisinde bulunan Köysancak'tandır. Bağdatlı Molla Ömer Efendi'nin oğlu olan Muhammed Efendi, Bağdat'a yerleşmiştir. İyi bir eğitim alan şair, sarf ve nahiv ilimlerini öğrenmiştir. Hicri 1190 tarihinde Diyarbakır'da vefat eden (Akkuş 2008: 346-348) Muhammed Efendi mevcut şiirlerinde içinde bulunduğu durumu dile getirmiş ve talihten şikâyetlerini belirtmiştir. Bu çalışmada şiirlerine yer verilen Nâdî'nin, yukarıda hakkında bilgi verilen Nâdî mahlaslı şairlerden farklı bir kişi olması kuvvetle muhtemeldir. *Mecmûa-i Eş'âr*'daki Nâdî'yle ilgili bilgiler şiirlerinden hareketle elde edilmiştir. Buna göre mevcut bilgiler Nedîm'in (ö. 1730) bir şiirini tanzir ettiği ve gazellerinde tamamen tasavvufi konulara yer verdiği'dir. *Mecmûa-i Eş'âr*'daki Nâdî, Nedîm'in çağdaşı olan bir şairdir. Çünkü naziresinin,

Nâdî ne revâ ki nazîr add idesin bu nazmı

Ol nükte-i nazm-ı Nedîm nev-îcâdın için

şeklindeki son beytinde Nedîm'in gazeli için "nev-îcâd" ifadesini kullanmıştır. "Yeni icat edilmiş ya da ortaya çıkmış" anlamlarına gelen "nev-îcâd", bu beyitte şiirle ilintili olarak kullanılan bir kelimedir. Aynı kullanım Enderunlu Vâsîf'ta (ö. 1824) da vardır. Enderunlu Vâsîf "nazm-ı nev-îcâd" ifadesini hem şiir kelimesinin yerine kullanmış (Mutlu 2020: 139) hem de "*Benden öğrensın çeşîd-i nazm-ı nev-îcâdı halk / Benden alsın kâle-i 'irfân alan şimden geri*" (Gürel 2019: 220) diyerek yeni icat edilmiş şiir anlamını vurgulamıştır. Bu münasebetle çalışmada ele alınan Nâdî'nin, Nedîm'in çağdaşı olduğu söylenebilir. Yukarıda hakkında bilgi verilen Nâdî mahlaslı diğer şairler de Nedîm'le çağdaştır. Ancak mevcut şiirlerinde sadece beşerî konulara yer vermişlerdir. Bu çalışmadaki Nâdî ise şiirlerinde kanaat, mürşit, vahdet, sâlik, irfan, fakr ve tevhit gibi tasavvufi kavramları sıkça kullanmış ve şiirlerinde bütünüyle tasavvufi konuları işlemiştir.

Mecmûa-i Eş'âr'da yer alan şairlerin birçoğunun ismi Mevlevilikle ilgili yapılmış çalışmalarda mevcuttur (Önkaş 2016; Horata 1999; Üstüner 2007a; Koroğlu 2021). Bu durum Nâdî'nin de Mevlevi bir şair olduğunu akla getirmektedir. Ancak mevcut bilgilerle böyle bir hüküm vermek şimdilik mümkün değildir. Nâdî'nin, şiirlerinde tasavvufi kavram ve konuları ele alış şekli ile tasavvufi aşamalar konusundaki bilgisi onun tasavvufi bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Şiirlerinde müstağni bir tavır sergileyen Nâdî, tasavvufi konuları işlerken didaktik bir şekilde hareket etmektedir. Şiirlerinde yer vermiş olduğu ayet iktibasları onun dinî bir eğitim aldığını muhtemel kılmaktadır. Şiirlerinde soyut konulara yer veren Nâdî'nin, kıta nazım şekliyle yazdığı şiirinde vezne uymadığı ve diğer şiirlerinde de bazı aruz tasarruflarına başvurduğu görülmektedir. Ancak bu durumun *Mecmûa-i Eş'âr*'ın müstensihinden kaynaklanmış olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nâdî, şiirlerinde kafiye ve redifin kullanımı bakımından başarılı olup çeşitliliğe sahiptir.

3. Nâdî'nin *Mecmûa-i Eş'âr*'daki Şiirleri

Mecmûa-i Eş'âr'da Nâdî'ye ait toplamda 8 adet şiir bulunmaktadır. Bunlardan 7'si gazel, 1 tanesi de kıtadır. Nâdî'nin şiirlerinin bulunduğu varakların köşeleri yıpranmış vaziyettedir. Bundan dolayı orijinal varak numaraları mevcut değildir. Sonradan yapılan numaralandırmalarda Latin rakamlarının kullanılması söz konusudur. Bundan dolayı şiirlerin varak numarası gösterilirken Latin rakamları kullanılmıştır. *Mecmûa*'da gazel-1 (naat) 115b, kıta 3b, gazel-2 (nazire) 2b, gazel-3 109b, gazel-4 110a, gazel-5 112a, gazel-6 ile gazel-7 ise 116a numaralı varaklarda yer almaktadır.

3.1. Gazel-1 (Naat)

Nâdî, naatını *Na't-ı Nebî Nâdî Fermâyet* şeklinde başlıklandırmıştır. Gazel nazım şekliyle yazılan naatın beyit sayısı 8'dir. Redifin bulunmadığı naatta kafiye-i müreddefe kullanılmıştır (âcizîn / عاجزين – müznibîn / مذبذبين). Naatın aruz kalıbı remel bahrinin “fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün” kalıbıdır. Bu vezin kıta hariç diğer şiirlerin hepsinde uygulanmıştır. Naatta aruzun imâle-i maksûre, imâle-i memdûde (med/temdîd) ve tenkisle ilgili tasarruflarına yer verilmiştir. Arapça ya da Farsça bazı kelimelerin vezin gereği bir uzun, bir kısa olacak şekilde iki hece değerinde okunması anlamına gelen imâle-i memdûde, birinci beytin ilk mısraındaki “dest” (كدمت kelimesinde yapılmıştır. Dördüncü beytin ikinci mısraındaki “şer'at” (شريعة) kelimesi vezne uygunluğun sağlanması için harf eksiltme yoluyla “şer'at” (شرعت) şeklinde ifade edilerek tenkîs yapılmıştır.

Şair, Hz. Peygamber'i anlattığı naat konulu gazelinde “Resûl-i fahr-i âlem, şefâat, şeffû'l-müznibîn, nübüvvet, rahmeten li'l-âlemîn, seyyid, sâhib-i mühr-i nübüvvet, sâdiku'l-vadu'l-emîn, maden-i gâyat-ı hikmet, mahzen-i ilmü'd-dîn, gevher-i aslu'l-hakâyık ve server-i ehl-i yakîn” şeklindeki kelime ve terkipleri kullanmıştır. Bazı beyitlerde Arapça ve Farsça terkipler bir aradadır. İkinci beyitte geçen “olıcak” kelimesindeki “-ıcak” eki, “-ınca/-ince” anlamında kullanılan ve Eski Anadolu Türkçesine ait olan bir zarf-fiil ekidir. Arkaik bir kelime olan dördüncü beyitteki “kamu” kelimesi ile son beyitteki “yüzü kara olmak” deyiimi dille ilgili göze çarpan diğer hususiyetlerdir. Hz. Peygamber bu manzûmede ümmete şefa'at etmesi, peygamberlerin şahı olması, acizlerin elinden tutması, dünyaya gelişiyle bütün dinlerin hükümünün ortadan kalkması, bütün varlığın onu dayanak sayması ile hikmet ve ilimde erişilmezliği bakımından övülmüştür. Naatta bazı mısralarda iktibas sanatı yapılmıştır. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini belirten “Kur'an 21/107) şeklindeki ayet iktibasıdır. İkincisi ise birkaç ayetin birleştirilmesinden oluşan “burası adn cennetidir, haydi ebedî olarak buraya girin” (كردن ادخاله اول خداف ن دع تان حه ده) ifadesidir (Kur'an 35/33; 39/73).

Na't-ı Nebî Nâdî Fermāyet

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Ey resül-i fahr-ı 'âlem dest-gır-i 'âcizİN
Kıl şefâ'at ümmetine ey şefî'ü'l-müznibİN

Sen nübüvvet mülkünün şâhı olıcağ didiler
Muştafâ mâ cāe illā rahmeten li'l-'âlemİN

Ravza-i pâkiñde taħrır eylemiş şun'-ı ezel
Hazihi cennâtü 'adnin fedhulūhâ hâlidİN

Kevne teşrîfîñ kamu edyânı nesh itdi seniñ
Şer'atıñ oldı şehâ cümle şerâ'itden metİN

Zât-ı pâkiñ fehm iden bildi 'ulüvv-i şāniñı
Saña ümmet oldılar cümle buniye'l-mürselİN

Mümkinâtıñ mesnedisin kâ'inatıñ seyyidi
Şāhib-i mühr-i nübüvvet şādiķu'l-va'du'l-emİN

Ma'den-i ğāyât-ı hikmet maħzen-i 'ilmü'd-dİN
Gevher-i aşlu'l-ħakāyık server-i ehl-i yakİN

Bāb-ı lutfuñdan şefâ'at ilticā eyler seniñ
Bir yüzi ğara ğulundur Nâdî-i zār-ı ğazİN

3.2. Kıta

Bu şiir *Mecmûa*'da "Nâdî" başlığı altında verilmiştir. İki beyitten oluşan kıtada kafiye-i müreddefe ve kelime olarak redif kullanılmıştır (ğarîb+itme / غريب ایتمه - tabîb+ itme / طبيب ایتمه). Kıtada bütün mısraların uyduğu ortak bir aruz kalıbı mevcut değildir. Beyitlerdeki terkipler Farsça dil bilgisi kurallarına göre oluşturulmuştur. "Künc-i kanâat ve maraz-ı fakr" terkipleri tasavvufa dair söz varlıklarıdır. Şair, kıtanın ilk mısraında tasavvufi kavramlardan biri olan kanaati ele almaktadır. "Beni kanaat köşesinde gonca eyle" diyerek dünyanın maddi tutkularından sıyrılmak istemekte, ruhi ve ahlaki anlamdaki manevi zenginliği talep etmektedir. Nâdî, "insanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun olması veya kendisini her zaman Allah'a muhtaç bilmesi anlamında" (Uludağ 1995: 132) kullanılan "fakr"ı zikrederken fakir düşmekten çekinmekte ve fakirliği bir hastalık olarak görmektedir. Fakirlikten dolayı yakınma ve şikâyet etme gibi Allah'ın hoşuna gitmeyecek davranışların meydana gelebileceğini düşünerek bu durumdan uzak kalmak için Allah'a yalvurmaktadır. Allah'ın lütfü şair için en iyi ilaçtır. Şaire göre Allah'ın lütfundan uzak kalmak bir tabibe muhtaç olmak gibidir.

Künc-i ğanā'atde ğonce eyle beni
İlahî maraz-ı fakr ile ğarîb itme
Şerbet-i lutfuñ ile eyle devā
Yā Rab beni muħtāc-ı taḫlîb itme

3.3. Gazel-2 (Nazire)

Nâdî'nin bu gazeli, Nedîm'in ünlü “*Âfet-i cân dediler gamze-i cellâdın için / Nahl-i gül söylediler kâmet-i şimşâdın için*” matlalı gazeline yazılmış 5 beyitlik bir naziredir. Nazire ile Nedîm'in gazeli *Mecmûa*'da yan yana verilmiş olup Nedîm'in aslında 6 beyitten oluşan bu gazeli, hüsn-i makta beyti verilmeyip 5 beyit olarak gösterilmiştir. Nazirede kafiye-i müreddefe ile ek ve kelime olarak redif yapısı kullanılmıştır (cellâd+ın için / جلاذك ايجون – şimşâd+ın için / شمشاذك ايجون). Bazı mısraların vezne uydurulmasında imâle-i maksûre ve zihafa başvurulmuştur. Gazelin son beytindeki “**nazmı** ve **nükte**” kelimelerinin koyu olarak belirtilen hecelerinde zihaf yapılmıştır. Hece eksikliğinden dolayı üçüncü beytin birinci mısraının vezne uymadığı tespit edilmiş ve metin tamiri (metin tayini) yapılmıştır. Ayrıca ikinci ve dördüncü beyitlerin birinci mısralarında veznin son tef'ilesinin “fa'lün” şeklinde okunması söz konusudur. Beyitler Farsça dil bilgisi kurallarına göre oluşturulan terkiplerle zenginleştirilmiş ve beyitlerde “imdat etmek, destan olmak, canını feda etmek” deyimleri kullanılmıştır. Nâdî, naziresinde tasavvufi konuları ele almaktadır. Şair, Allah'ın nazarına mazhar olmak istemektedir. Bu nazar her ne kadar şairin ruh hâlinde bir karışıklık meydana getirecekse de şair bu karışıklıktan sonra vahdete ereceğinin farkındadır. Mürşidinin kendisi için Allah'tan isteyeceği yardıma Allah'ın kayıtsız kalmayacağını düşünmektedir. Şair, gönlünün sabah akşam bir tellal gibi feryat ettiği için âdetâ âleme nam saldıgını ve Allah'ın aşkı için canını verenlerin Allah'a kavuşacaklarını belirtmektedir. Son beyitte şair, Nedîm'in gazelini tanzir etme konusunda alçakgönüllü bir tavır sergilemektedir.

Nazîre-i Nâdî

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Fitne vü âşüb diler dîde-i cellâdın için
Serve kebş eylediler kıdd-i şimşâdın için

Hâl-i dîger-günuma lutf-la imdâd itseñ
Hak seniñ lutfuñı efzün ider imdâdın için

Bülbül gibi ey dil 'âleme [çü] destân olduñ
Daşar-ı şâm u seher zâr ile feryâdın için

Mürde-i 'ışkuñ olan buldı behişt-i vaşlın
Cân fedâ eylediler saña eyü adın için

Nâdî ne revâ ki nazır 'add idesin bu nazmı
Ol nükte-i nazm-ı Nedîm nev-İcâdın için

3.4. Gazel-3

Bu gazel 5 beyitten oluşmaktadır. Gazelde kafiye-i mücerrede ile ek ve kelime olarak redif yapısı kullanılmıştır (mevlâ+da bulun / مولاده بولون - me'vâ+da bulun / مأوده بولون). Bazı hecelerde mısraın vezne uyumunu sağlamak için imâle-i maksûre, dördüncü beyitteki “ev ednâ” ifadesinde ise vasl yapılmıştır. “Tevhîd, Mevlâ, irfân, ârif, ilm-i esmâ, mürşid, cemâl, beyt-i ulyâ, ruh-ı kuds, kâb-ı kavseyn, ev ednâ, zikr, Hak ve fesemmâ” kelime ile terkipleri tasavvufa yönelik söz varlığıdır. Deyim olarak sadece “gönlüne girmek” ifadesinin kullanıldığı gazelde terkipler Farsça dil bilgisi kurallarına göre oluşturulmuştur.

Nâdî bu gazelde bir sâlikin tasavvuf yolunda sahip olması gereken bazı özellikleri didaktik bir dille anlatmaktadır. Şair, hakikatin farkında olmayan zahidi “Allah’ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde birleme, tek ve eşsiz olduğuna inanma, ona hiçbir şeyi şirk koşmadan ibadeti yalnızca Allah için yapma” (Serinsu 2009: 365) anlamlarına gelen tevhide davet etmekte ve saplanmış olduğu taassup cehenneminden kurtulmasının ancak tevhide girmekle mümkün olduğunu belirtmektedir. İrfan sahibi ârifler, hakiki varlık olarak sadece Allah’ı gördükleri için onlardan ders almak gerekmektedir. Onlar ilm-i esmâ dersini vererek Allah’ın bilinmesini sağlamaktadırlar. Varlıkların vücuda gelişi ve zuhuru bu isimlerle mümkün olmakta, âlemdaki bütün varlıklar Allah’ın isimlerine mazhar olup bu varlıkların içerisinde Allah’ın tüm isimleri sadece insanda tecelli etmektedir (Kılıç 2012: 32). Tasavvufun vazgeçilmez unsurlarından biri de mürşittir. Tasavvufa göre mürşit/şeyh “bir tarikata intisap ederek seyrüsülûkünü tamamlayan ve şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde yüksek dereceye ulaşan kimsedir” (Öngören 2010: 50). Şair, “*Gönlüne gir mürşidin eyle cemâlini tavâf / Sa’yi ikdâm it şafâya beyt-i ulyâda bulun*” diyerek Allah’ın mürşidin gönlüne tecelli ettiğini, mürşidin mürşidin gönlündeki tecelliye ulaşmak için çaba sarf etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tasavvufu Allah’ın insanın gönlünde olduğu anlayışı Yunus Emre’nin “*Gönül Çalab’un tahtı gönüle Çalab bahdı / İki cihân bed-bahtı kim gönül ykarısa*” (Tatçı 2008: 231) mısralarında da görülmektedir. Beytin ikinci mısraını tevriyeli bir şekilde kullanan şair, Safa ve Merve tepeleri arasındaki “say” ibadetine işaret etmektedir. Rûhulkudûs olarak bilinen Cebrail’e aklın karargâh yapılmaması gerektiğini vurgulayan şair, aklın Allah’ı bilme ve anlama bağlamında belli bir sınırının olduğunu belirtmekte, *Kur’an-ı Kerim*’deki “فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ” (Kur’an 53/9) ayetiyle ifade edilen Allah’a yakın olmanın ancak aşkla gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Şair, kendine seslenerek nefsini ancak Allah’ın isimlerinin zikredilmesiyle dizginleyebileceğini ve “فَإِنَّمَا تُولُو قُتْمَ وَجْهِ اللَّهِ” (Kur’an 2/115) ayetinde belirtildiği şekilde baktığı her yerde Allah’ı görebileceğini dile getirmektedir.

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Kaçma zâhid gel bertü tevhiİd-i Mevlâda bulun

Çık ta’aşşub duzeğinden şahn-ı me’vâda bulun

Mekteb-i ‘irfâna girgil sen ‘arİfden al sebak

Bilesin Mevlâyı tâ kim ‘ilm-i esmâda bulun

Gönlüne gir mürşidiñ eyle cemâlini tavâf

Sa’yi ikdâm it şafâya beyt-i ‘ulyâda bulun

Rûh-ı kıdusa sidre-i ‘aqlı qarârgâh eyleme

Qâb-ı kavseyne iriş sırr-ı ev ednâda bulun

Zıkr-i Hağ-la ol mücâhid nefsi qahr it Nâdiyâ

Vird idüp esmâ-yı Hağkı tâ feseemmâda bulun

3.5. Gazel-4

Gazel 8 beyitten oluşmaktadır. Gazelin kafiye ve redif yapısı, kafiye-i müreddefe ve kelime olarak redif şeklindedir (dermân+olur / درمان اولور - handân+olur / خندان اولور). *Mecmûa-i Eş’âr*’da bu gazelin sadece birinci beytinin ilk mısrasında redif kullanılmış, diğer beyitlerin ikinci mısralarında redif belirtilmemiştir. Bu anlamda redif kullanılması okuyucuya bırakılmıştır. Vezin gereği “ışk,

handân, terk, irfân, gûş, sübhân, zevk, vicdân, kahr, sultân, halk, isyân, gurûr, yeksân, sâlikân, ummân” hece ve kelimelerinden imâle-i memdûde, “cennet” kelimesinde ise zihaf yapılmıştır. “Ehl-i ışk, kemâl ehli, sâhib-i irfân, mürşid, zıkr-i Hak, fakr, terk, vahdet ve sâlikân” ifadeleri tasavvufa yönelik ifadelerdir. Gazelde kullanılan deyimler “derde düşmek ve elini tutmak” kelime gruplarıdır. Şair, gazelde didaktik bir üslup kullanarak tasavvufa dair tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu şiirde bazı tasavvufî aşamalar ifade edilmekte, tasavvuf yolundaki kişilerin neler yapması gerektiği ve ulaşacakları sonuçlar belirtilmektedir. “Aşk ehli derde düştüğünde dermanı da ortaya çıkar. Dermana ulaşan âşık cennete ulaşmış gibi sevinir. Kemal ehlini dinleyip cahillikten vazgeçmek gerekir. Cahilliği terk eden kişi irfan sahibi olur. Mürşidin elini tutup onun dediklerini dinleyenler Allah’a kavuşur. Allah’ın zikrini kendine uğraş edininip tefekkür edenler iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırabilecek bir vicdana sahip olur. Fakirliğiyle övünüp nefisini kahreden, kendi cismindeki âlemin sultanı konumuna yükselir. Allah ile bir olup (vahdet) halktan uzaklaşmak gerekir. Çünkü halk ile ülfet isyana yol açar. Tövbe etmeyen kişi, gençliğine güvense bile sonunda toprağa karışır. Tasavvufu ilerleyen sâlik, bir katre gibi iken bir anda denize girer ve oradan ummana erişir.”

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Derde düşen ehl-i ‘ışk hâşıl-ı dermân olur

Cennet vaşlı-y-ıla ol şādī-i ḥandân olur

Diñle kemâl ehlini terk idesin cehlını

Cehlını terk eyleyen şâhib-i ‘irfân olur

Tut elini mürşidin her ne ki der gûş iden

Mürşidin elin tutan vâsıl-ı Sübhân olur

Zıkr-i Ḥaqqı pîşe kıl her işi endîşe kıl

Zıkr-ile endîşeden zevk-le vicdân olur

Fakr-ile fahr eyleyen nefisini qahr eyleyen

Mesken-i cism içre ol ‘âleme sultân olur

Ḥaqq-ile it vahdeti halk ile kes ülfeti

Ḥalk-ile ülfet saña mebnî’-i ‘isyân olur

Tevbe idüp cürmüne olma gurûr’ömrüne

‘Ömrüne mağrûr olan ḥâk-ile yeksân olur

Ḳatre iken sâlikân bahre irer ña-gehân

Bahre iren Nâdiyâ vâsıl-ı ‘ummân olur

3.6. Gazel-5

Nâdî’nin 9 beyitten oluşan bu gazelinde kafiye-i müreddefe ile ek ve kelime şeklindeki redif yapısı kullanılmıştır. (insân+1 gör / انسانی كور - Kur’ân+1 gör / قرآنی كور). Gazelde “ârî ve tahallüm” kelimelerinde zihaf, “Nûh” kelimesinde imâle-i memdûde ve “rahat ol” ifadesinde vasl yapılmıştır. Ayrıca bazı mısralarda imâle-i maksûre de mevcuttur. Gazelde “sûret-i insân, şerât, hakikat, inzivâ, fakr, hakikat ehli, Hak, çâh-ı ten ve marifet” ifadeleri tasavvufa dair söz varlığı olarak;

“yüksekten bakmak (kendüyi unvan idüp), elini çekmek, inkâr etmek, göz yummak, rahat olmak ve imkân vermek (imkânı gör)” kalıpları deyim olarak; “dir-” (toplamak) kelimesi de arkaik bir kelime olarak yer almıştır. Ayrıca yedinci beyitteki “olısar” kelimesindeki “-ısar” eki Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eklerden biri olup kelimeye gelecek zaman anlamı katmıştır.

“Yüz, tasavvufî sembol olarak zât, zât-ı İlâhî, vahdet, cemâl, tecellî-i cemâl, hakîki sevgilinin görünmesidir” (Üstüner 2007b: 321). Nâdî, cennet bahçesini görmek isteyen birinin insanın yüzüne bakmasının yeterli olduğunu ve insanın yüzünde *Kur’an*’ın ayetlerinin gizlendiğini ifade eder. Bu ifadede harflerin kutsal sayılarak harflere çeşitli anlamların yüklendiği Hurufilik anlayışının izleri görülür. Nâdî’ye göre bir sâlik dünyanın kötü arzularından ve geçiciliğinden arınarak manevi zenginlikleri zevk etmelidir. “*Yap şerî’at küncini hıfz it hakikat gevherin*” mısramında “halk içinde Hak’la beraber olmak” anlayışını dile getiren şair, yumuşak huyluluğun bir ihsan olduğunu ifade eder. “Vaizin, unvanına güvenerek kendini yüksekte görmesi boşunadır. Çünkü inzivada sadece Allah’a muhtaç olmakla övünen sultanlar bulunabilir. Dünyanın maddi zenginlikleri için üzülme-ye değmez. Geçmiş ve gelecek bir tarafa bırakılmalı, sadece yaşanan an değerlendirilmelidir. Zahit hakikat ehlinin söylediklerini inkâr eder, ancak ölüm zamanı meydana gelecek ayrılık anında her şeyi görebilir.” Şair, Hz. Yusuf’a telmihte bulunarak onun, sonunda Mısır’a aziz olduğunu belirtir. Hz. Yusuf’un atıldığı kuyuyla “çâh-ı ten” arasında istiare kurarak insan ruhunun beden kuyusunda hapsedildiğini dile getirir. Hz. Yusuf nasıl ki atıldığı kuyudan kurtulmak için sesler çıkarmış ise insan ruhu da hapsedildiği bedende inler. Hakikat denizine girerek marifet gevherlerinin toplanması gerektiğini belirten şair, âşğın Allah ve O’nun sıfatları, isimleri ve tecellileri hakkında ancak manevi tecrübelerle doğrudan elde edebileceği bilgiler anlamına gelen (Uludağ 2003: 54) marifet aşamasına geçmesi gerektiğine işaret eder. İnsan bu aşamada Allah’ın marifeti karşısındaki acizliğini gördüğünde gönlü Allah’ın tecellisiyle Nuh tufanı gibi coşar. Nâdî, hakikat yolunda rahat edebilmek için dünya işleriyle meşgul olunmaması ve insanın bu şekilde Allah’a layık olmak için kendine imkân tanınması ya da kendindeki imkânı görmesi lüzumunu ifade eder.

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Ravza-i cennet dilerseñ şüret-i insânı gör
Şafha-i vechinde mestür âyet-i Qur’ânı gör

Ğılluğışından cihânın nefsini pāk eyleyüp
‘Âriyetden ‘ârı ol gel zevk ile vicdânı gör

Yap şer’at küncini hıfz it hakikat gevherin
İste cüd-ı taħallümü devlet-i ihsânı gör

Vā’izā bālāda görme kendüyi ‘unvân idüp
İnzivāda faqr ile faħr eyleyen sultânı gör

Vüs’at-i dünyā için zār-ı te’essüf eyleme
Zır ü bālādan elin çek dem budur devrânı gör

Zâhidâ inkâr idersin sen hakikat ehlini
Hâlet-i nez’inde aħir berzah-ı hicrânı gör

‘İzzet-i Mışırına Hakkın řāh olısar ‘ākıbet
Cāh-ı tende miřl-i Yūsuf bu dil-i nālānı gör

Gir hakkıkat bahrine dir ma’rifet gevherleriñ
Geřte-i zilletde ey dil Nūh-veř tūfānı gör

Şeş cihetden göz yumup Nādİ muķİm-i rahat ol
Hakkā lāyık olmağ-içün kendüye imkānı gör

3.7. Gazel-6

7 beyitten oluşan bu gazelde kafiye-i müreddefe kullanılmış olup redif bulunmamaktadır (bİ-sebāt / بي ثبات - āb-ı hayāt / اب حیات). İmāle-i maksûre ve “sırrın ayân” ifadesinde yapılan vasl, bu gazeldeki aruz tasarruflarıdır. “Sebāt, zikr-i Hak, teşne-i ışk, āb-ı hayāt, gönül, mürşid, māsivâ, ölmeden evvel ölmek, Mevlâ, ve men aref” ifadeleri tasavvufa ilgili söz varlığıdır. “Tıraş etmek, haberi olmak (haberdâr ol), oyun kurmak (kurduğı mansûbedir) ve mat olmak” kalıpları bu gazelde kullanılan deyimlerdir. Gazelin hemen başında İskender’in ab-ı hayatı aramasına telmihte bulunulmakta, aşka susayanlar için Allah’ın zikrinin ab-ı hayat olduğı belirtilmektedir. Tasavvuf yolunda bir mürşide bağıllığın ifade edildiğı ikinci beyitte bu bağıllığın candan olması gerektiğı ve mürşidin lütfuyla, müridin birçok zorluğın üstesinden geldiğı dile getirilmektedir. Şair, gönülde Allah’tan başka hiçbir şey olmaması gerektiğı düşüncesini somut bir şekilde örneklemektedir. Nasıl ki Allah’ın evi olarak bilinen Kâbe’nin içinde Lât ve Menât isimli putların bulunması uygun değılse müridin gönlünde de dünya namına bir şeyin bulunmaması gerekmektedir. Nādî, müridin günahlarından arınarak kendini keşfetmesi sonucunda ulaştığı fenafillah mertebesini “ölmeden önce ölmek” şeklinde ifade etmekte ve buradaki aşamanın elde edilmesi hâlinde baki hayata kavuşulacağı vurgulamaktadır. Eğer bunun için bir delil gerekirse mürşitten gelecek olan işaretlerin takip edilmesini belirtmektedir. Hadis olup olmadığı tartışmalı olan ancak bazı mutasavvıfların keşif yoluyla hadis olarak kabul ettikleri (Yılmaz 1992: 122-123) “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” (من عرف نفسه فقد عرف ربه) hadisini işleyen şair, Allah’ı arayan kişinin O’nu gönlünde bulacağıını ifade etmektedir. Kalp ancak Allah’ın zikriyle ayna gibi temiz olduktan sonra Allah o kalbe yerleşmektedir. Nādî bu ruhi yolculuğın tehlikelerle dolu olduğunu belirtirken satranç oyunu örneğini kullanmaktadır. Nefisle olan mücadeleyi satranç oyununa benzeterek nefsin devamlı oyunlar tertip ettiğini söylemekte, şah diye tanıttığı ruhun mat olmaması için nefsin kurduğı oyunlara dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

Sū-be-sū gezme Sikender-veř cihānda bİ-sebāt

Zikr-i Hakkdır teşne-i ‘ışk olana āb-ı hayāt

Gönlünü bir mürşide bend eyle cāndan bende ol

Anlarıñ bir luşfu hāl eyler nice biñ müřkilāt

Māsivâ efkārını dilden tıraş it sa’y idüp

Kim sezā mı beyt-i Hakk içre ola Lāt u Menāt

Ölmeden evvel ölen irdi hayāt-ı bākiye

Remz-i mürşidden haberdâr ol gerekse beyyināt

Ṭâlib-i Ḥaḫ kendü gönünde bulur Mevlâsını
Men ‘aref sırrın ‘ayân itdi resül-i kâ’inât

Zıkr-i Ḥaḫ-la ḳalbiñi âyine-veş şâf eyle kim
Bilesin Mevlâyı tā kim keşf ola zât-ı şifât

Nâdiyâ satranc-ı nefsiñ ḳurduḡu manşübedir
Şâh-ı rûhuñ ki şaḳın bir la’b ile olmaya mât

3.8. Gazel-7

Nâdî’nin bu gazeli 7 beyitten oluşmaktadır. Gazelde kafiye-i mücerrede ile birden fazla kelimeyle oluşturulan redif yapısı kullanılmıştır (sıdk+ile tevḫide gir / صدق ايله توحيدہ كير - zevk+ile tevḫide gir / ذوق ايله توحيدہ كير). Gazeldeki aruz tasarrufları imâle-i maksure ile “gaflet itme ve olmak istersen” ifadelerinde yapılan vasıldır. Deyim olarak “gaflet etmek, içi dışı bir olmak ve yanıp yakılmak” ifadeleri mevcuttur. Dördüncü beyitte dış anlamına gelen “taş” kelimesi arkaik bir kelimedir. Bu gazelin genelinde tevhide ulaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Şair birinci beyitte gönlüne seslenerek gönlünü samimi bir şekilde tevhide girmeye davet etmektedir. Gönül bu şekilde içinde bulunduğu karışıklıktan kurtularak manevi huzura kavuşacaktır. Tevhit makamı ilahi hakikatlerin barınağıdır. Eğer bu hakikatlere varılmak isteniyorsa samimi bir şekilde Allah’ı zikrederek tevhide girmek gerekmektedir. Üçüncü beyitte insanın eşref-i mahlukat olduğu vurgulanmakta, kâinattaki bütün varlıkların insana hizmet ettiği belirtilmektedir. Yedi felek, insan için dönerken insanın da çaba göstererek tevhide varması gerekmektedir. Tevhide ulaşmak isteyen için içi dışı bir olmalıdır. Allah’ın ilmi (ilm-i hâl) insanda tezahür etmektedir. Allah’ın aşkına tevhit makamında varılabildiği için aşk meydanında yanıp yakılmak lazımdır. Şair son beyitte redd-i matla yaparak gönlün samimi bir şekilde tevhide girmesi gerektiği anlamındaki mısraın şifa niteliğinde olduğunu bildirmektedir.

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

Ġaflet itme ey gönül gel sıdk ile tevḫide gir
Olmaya dilde küdüret zevk ile tevḫide gir

Muttâli’ olmak dilersen ger ḫaḫḫat sırrına
Cân u dilden zıkr ü fikr-i Ḥaḫḫ ile tevḫide gir

Yedi eflâk başına döner seniñ âdem deyü
Ol devir-le sen de devr it ’ışk ile tevḫide gir

İçi taşı bir gerekdir ehl-i tevḫidiñ velî
Fark ola tā ’ilmi Ḥaḫḫiñ fark ile tevḫide gir

Ḥaḫḫa ’âşık olmak isterseñ cülüs-ı ḳalb ile
Yan yaḳıl meydân-ı ’ışkda şevk ile tevḫide gir

Ḥaḫḫa tevḫid ile irmişdir nice ehl-i kemâl
Sen de cehd it bî-riyâ bî-zerk ile tevḫide gir

Nâdiyâ budur yine hem mısra’-ı şâfî-cevâb
Ġaflet itme ey gönül gel sıdk ile tevḫide gir

Sonuç

Mecmualar son yıllarda klasik Türk edebiyatının önemli çalışma alanlarından biri hâline gelmiştir. Mecmua alanında yapılan çalışmalar birçok yeni şair ve şiirin gün yüzüne çıkmasına imkân sağlamıştır. Bu şairlerden bir tanesi de bu çalışmaya konu olan Nâdî'dir. Kaynaklarda Nâdî mahlasını kullanan iki şair mevcuttur. Bunlar Ahmed Nâdî Efendi ve Muhammed Efendi'dir. Ancak bu şairler ile *Mecmûa-i Eş'âr*'daki Nâdî, şiirde ele aldıkları konular, dil ve üslup bakımından birbirlerinden farklıdılar. Nedîm'in bir gazeline yazdığı nazirenin mahlas beytinden XVIII. yüzyıl şairlerinden olduğu anlaşılan Nâdî'nin, *Mecmûa-i Eş'âr*'da gün yüzüne çıkmamış 8 şiiri mevcuttur. Bunlardan 7'si gazel, bir tanesi de kıtadır. Gazellerinden biri nazire, biri de naattır. Kıta hariç şiirlerinin hepsinde aynı aruz kalıbını kullanan Nâdî, mısraları aruza uygularken bazı aruz tasarruflarına başvurmuştur. Şiirin ahenk unsurlarından biri olan kafiye ve redif konusunda çeşitliliğe sahiptir. Nâdî, şiirlerinde tamamen tasavvufi konulara yer vermiştir. Şiirlerinde tasavvufi kelime, kavram ve konulara olan hâkimiyeti ile didaktik üslubu onun tasavvufi bir yaşantıya sahip olduğunu ve tasavvufta nasihat verecek bir mertebeye ulaştığını göstermektedir. Şiirlerindeki ayet iktibasları ile Farsça ve Arapça terkipleri (sidre-i akl, çâh-ı ten, gevher-i aslu'l-hakâyık, ilmü'd-dîn) kullanabilme kabiliyeti onun belli bir eğitimden geçmiş olduğunu muhtemel kılmaktadır. *Mecmûa*'da ağırlıklı olarak Mevlevî şairlere yer verildiği görülmekte ancak Nâdî'nin Mevlevî olup olmadığı konusu belli değildir. *Mecmûa-i Eş'âr*'da yer alan Nâdî'ye ait şiirler, mecmuaların keşfedilmeyi bekleyen şair ve şiirler için bir kırkambar olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Akkuş, M. (2008). *Hatîbî, Tezkîre-i Şu'arâ-yı Bağdâd*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Altuner, N. Ü. (1989). *Safaî ve Tezkiresi, İnceleme-Tenkitledir. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul*.
- Aydemir, Y. (2007). "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler". *Turkish Studies*, 2(3), 122-137.
- Aydemir, Y. (2001). "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü". *Bilig*, 19, 147-156.
- Aynur, H., Çakır, M., Koncu, H., Kuru, S. S., Özyıldırım, A. E. (2012). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1979). *Amrî Dîvânı Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ekinci, R. (2017). *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. 15 Kasım 2022 tarihinde, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55730,vefeyat-i-ayvansarayipdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Gıynaş, K. A. (2011). "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 245-260.
- Gürbüz, M. (2011). *Biyografik Değer Bakımından Şiir Mecmuaları, Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Gürbüz, M. (2012). Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi. hzl. H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu, S. S. Kuru, A. E. Özyıldırım. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı* içinde (ss. 99-113). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

Gürbüz, M. (2013a). “Osmanlı Şiirinin Hazinesi: Mecmualar ve Cönkler Çalıştayı”. *Turkish Studies*, 8(1), 2947-2949.

Gürbüz, M. (2013b). “Mecmuaların Tüketim Biçimlerine Göre Kimi Tespitler”. *Gazi Türkiyat*, 12, 67-74.

Gürel, R. (2019). *Derviş-nihâd Bir Saray Adamı Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve Dîvânı Dîvân-ı Gülşen-i Efkar-ı Vâsıf-ı Enderûnî*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Horata, O. (1999). “Mevlâna ve Divan Şairleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 43-56.

İnce, A. (2018). *Tezkiretü’ş-şuarâ*. 20 Kasım 2022 tarihinde, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklen-ti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39rapdf.pdf?0> adresinden erişildi.

İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N., Karabey, T. (1988). *Tezkireler Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Karabey, T. (1996). “Mecmuatü’n-Nezair’in Yeni Bir Nüshasına Dair”. *AÜTAED*, 6, 67-73.

Kılıç, M. E. (2012). *Tasavvufa Giriş*. İstanbul: Sufi Kitap.

Köksal, M. F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Köksal, M. F. (2011). *Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi (Mestap)*. 11 Kasım 2022 tarihinde, <https://mestap.com/mestap/> adresinden erişildi.

Köroğlu, A. H. (2021). “Esrar Dede Tezkiresindeki İstitrâdlardan Hareketle Mevlî Şairlerde Mahlas Alma Geleneği”. *Littera Turca*, 7(4), 1403-1415.

Kur’an-ı Kerim (2022). 10 Kasım 2022 tarihinde, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> adresinden erişildi.

Levend, A. S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi -Giriş-*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Macit, M. (2017). *Nedim Dîvânı*. 13 Mart 2023 tarihinde, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklen-ti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Mutlu, M. (2020). “Enderunlu Vâsıf’ın Kendi Şiirlerine İlişkin Değerlendirmeleri”. *SUTAD*, 48, 137-154.

Müstakîm-zâde Süleyman Sâdeddin Efendi (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

Öngören, R. (2010). Şeyh. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 39, ss. 50-52). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Önkaş, N. A. (2016). *Klasik Türk Edebiyatında Mevlevilik Kültürü ve Mevlevî Şiirler*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Serinsu, A. N. (2009). *Dinî Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları.

Süngü, Z. (2020). “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 25, 917-1056.

Şener, O. Z. (2013). *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhtevâ II. Cilt S. 1000-1263*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Tanyıldız, A. (2012). “Şiir Mecmûalarının Neşri Hakkında”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 224-239.

Tarlan, A. N. (1946). “Eski Mecmualar Arasında”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1(1), 122-137.

Tatcı, M. (2008). *Yûnus Emre Dîvânı*. 14 Mart 2023 tarihinde, <https://archive.org/details/YunusEmreDivanTurkish/page/n239/mode/2up?q=g%C3%B6n%C3%BC1+%C3%A7al> adresinden erişildi.

Uludağ, S. (1995). Fakr. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 12, ss. 132-134). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uludağ, S. (2003). Marifet. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 28, ss. 54-56). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uzun, M. İ. (2003). Mecmua. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 28, ss. 265-268). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Üstüner, K. (2007a). “Klasik Türk Şiirinde Mevlevilik ve Mevlevilik Etkisi (14. ve 15. yy. Divanlarına Göre)”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 141-152.

Üstüner, K. (2007b). *Divan Şiirinde Tasavvuf (14. - 15. Yüzyıllar)*. Yayımlanmış Doktora Tezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Yılmaz, F. B. (2013). “On Sekizinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Elifîzâde Feyzî Mecmuası”. *Turkish Studies*, 8(9), 833-877.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul : Enderun Kitabevi.

Yılmaz, O. (2008). “Metin Te’sisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, 255-280.

EK:

نعت نبی باری ذی جلال
 ای رسول فری عالم دستگیری عاجزین
 دل شفاعت اغنیه اجناسی المذنبین
 سن نبوت ملکک شاهی الوجی دبدیلر
 مصطفایا اجاء الأرحمة للعالمین
 روضه باکله بحر المین وضع ازل
 هذه جنات عدن قد ملوهاها المذنبین
 کونه شرفک قوادیا فی نسخ یندیک
 شرفک اولدی شهاجله شایعین متین
 ذات پاکه فیه این بلای علی خانی
 ساکله امت اولدی جمله بی المصلین
 میکانان سنیدی من کاتبانک سیدی
 صاحب البریوت صادق الود الومین
 معدنی غایان کنت محرفی علم لدن
 کوهی اصل الحقایق سرور اهل بقاین
 باب لطفک ان شفاعت التجا المبر
 بر یوزی قاره فولد ناددی زار خربین

115b Gazel-1 (Naat)

نادک
 کینج قاعده غنی الیه سنجی
 الیه مرض فقر الیه غریب الیه
 شرفی لطفک الیه ودا
 برب نبی محتاج طبیب الیه

3b Kıta

نظر نادک
 قنر انوب دیر دیدیه جلاو ک ایچون
 سه و کت ایلدیر قنر شمشاد ک ایچون
 حال دیکر کونمه لطفه اعدا و اتک
 حق سنک لطفک ایقرون ایدر اعدا و ایچون
 بلبل کبی ای اول عالمه دستار اولدک
 حضرت ام عمر زار الیه فریاد ک ایچون
 مروت غنک اولدیر بولدی نشت و صدک
 جان ذال ایلدیر سکا ایواد ک ایچون
 نادک نه در کتم نظر عدایده سن بویجک
 اول نلنه نظم ندیم نو ایجادت ایچون
 مرم مرم مرم مرم مرم مرم مرم مرم

3b Kıta

مادی

ارضه جنت و بیدرسن صورت انسانی کور
 صفو و جنبه مسطور آیت قرآنی کور
 عقل غیشدن جهانک نفسی کور ایوب
 عاریدن عاری اول کله زوق ایله و جانی کور
 آیت شریف کنهنی خطابت حقیقت کوهو کور
 آیه جویدی دولت احسانی کور
 واعظا بالآده کورمه کندو بی عنوان ایوب
 از زواده قورایمه فخر ایلمن سلطان کور
 بسفت دنیا کون زار شف ایلمه
 بر بالادن الین جگدم بود درواری کور
 و اهدا انکار ابرسن سن حقیقت اهلنی
 حالت تر عنده اضربونع مجرانی کور
 قمری مصرنه حقیق شاه ولیست عاقبت
 چاه تنده مثل یوسف بودن لالی کور
 ندر حقیقت کجینه دی معرفت کوهو کور
 کشتی دکنده ای دل نوح و ش طرفانی کور
 پیش جهنم کوز یورب ناوی مقیم اول
 صفه لاین ادرنجون کسندره امکانی کور

112a Gazel-5

نابی

سو سوز کرمه سکندروس جهانده خیبات
 ذکر حضرت نشانی عشق اولنه آب حیون
 کلمنی بر مشده بند ایله جان بند اول
 انارک بر نطفی حل ایله بیجه یک مشکلات
 ماسو افکارنی دلدن تر اش آیت سنجی اب
 کم سزای بیت حق اجمع اوله لات منان
 اولدن اول اولن ابردی جانی یاقه
 رمز نمودن خبره اول کور کسه پیمان
 طالب حق کندو کولنده بود مولاسنی
 من عرف سترن عیان ایندی سولی کائنات
 ذکر صفه قلبیکی آینه و ش صاف ایله کیم
 بیله سن مولایی ناسم کشف اوله زان صفات
 ناد یا سطح نفسک نور دخی منصوبه در
 شاه روح کجی صافن بر لعب ایله ولیه ان

116a Gazel-6